

طهارت مرتد

(بعد از توبه)

www.ketab.ir

نویسنده: محمد مسعودی

سرشناسه: مسعودی، محمد، ۱۳۵۵-
 عنوان و نام پدیدآور: طهارت مرتد (بعد از توبه) / نویسنده محمد مسعودی.
 مشخصات نشر: قم: عصر جوان، ۱۴۰۰.
 مشخصات ظاهری: ۳۰۳ ص.؛ ۱۴/۵ × ۵/۲۱ س.م.
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۵۳-۱۷۹-۹
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۹۵] - ۳۰۳.
 موضوع: ارتداد (فقه)
 موضوع: Apostasy (Islamic law)
 موضوع: ارتداد -- اسلام
 موضوع: Apostasy -- Islam
 رده بندی کنگره: ۱۹۶/۵BP
 رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۷۷
 شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۴۱۹۸۲
 اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

شناسنامه

عنوان: طهارت مرتد (بعد از توبه)
 نویسنده: محمد مسعودی
 ناشر: انتشارات عصر جوان
 نوبت چاپ: اول
 تاریخ چاپ: ۱۴۰۰
 تیراژ: ۵۰۰
 صفحه آرا: استودیو جوانه
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۵۳-۱۷۹-۹
 قیمت: ۶۰۰۰۰ تومان

مرکز پخش:

[قم، پاساژ قدس، طبقه آخر، پلاک ۱۶۷]
 [تلفن: ۰۳۷ ۳۷۷۳۰۰۳۷ - ۰۲۵ همراه: ۰۹۱۲۵۵۲۸۴۸۰]

فهرست مطالب

مقدمه	۹
فصل اول: کلیات	۱۷
۱. معنای ارتداد	۱۹
۲. اقسام ارتداد	۱۹
۳. مروری بر احکام کفر و ارتداد	۲۲
۳.۱. نجاست	۲۲
۳.۲. عدم اجرای احکام میت مسلمان	۲۲
۳.۳. سقوط ولایت نسبت به اولاد	۲۳
۳.۴. اعدام	۲۳
۳.۵. تقسیم اموال	۲۵
۳.۶. باطل شدن عقد زنا شویی	۲۵
۴. عوامل و اقسام تحقق کفر	۲۸
۴.۱. انکار عقاید اصلی	۳۷
۴.۲. شک در عقاید اصلی	۳۷

۳۹ ۳. داشتن عقاید باطل (با وجود عقیده به توحید و نبوت)
۵۰ ۴. انکار ضروری دین
۶۰ ۵. انکار ضروری مذهب
۶۳ ۶. کفر و ارتداد فعلی
۷۴ ۵. تبیین مسئله پژوهش
۷۶ ۶. پیش فرض های پژوهش
۷۶ ۷. فرضیه اصلی و فرضیات رقیب
۷۷ ۱. ۷. فرضیه اصلی (طهارت مرتد تائب)
۷۷ ۲. ۷. فرضیات رقیب
۸۱ ۸. اهمیت مسئله مورد پژوهش
۸۴ ۹. پرسش اصلی
۸۵ ۱۰. واژه شناسی
۸۷ ۱۱. روش و ابزار پژوهش
۸۷ ۱۲. پیشینه پژوهش
۸۹ فصل دوم: بررسی ادله عدم طهارت مرتد تائب
۹۱ ۱. دلیل اول (شامل سه مقدمه)
۹۲ ۱. ۱. ادله مقدمه اول
۱۶۳ نتیجه
۱۶۵ ۲. ۱. ادله مقدمه دوم
۱۸۲ نتیجه
۱۸۲ ۳. ۱. ادله مقدمه سوم
۱۸۶ ۲. دلیل دوم
۱۸۸ نقد و بررسی دلیل دوم

۱۹۰	۳. دلیل سوم
۱۹۱	نقد و بررسی دلیل سوم
۲۱۵	۴. دلیل چهارم
۲۱۶	نقد و بررسی دلیل چهارم
۲۱۹	۵. دلیل پنجم
۲۲۰	نقد و بررسی دلیل پنجم
۲۲۳	۶. دلیل ششم
۲۲۵	نقد و بررسی دلیل ششم
۲۲۵	الف: عدم اتحاد موضوع مستصحب
۲۳۱	ب: عدم استصحاب در شبهه مفهومیه
۲۳۲	ج: استصحاب در شبهه حکمی
۲۳۵	د: مسلمان بودن مرتد فطری تائب
۲۳۶	ر: محدودیت گستره حکم نجاست کافر
۲۳۸	نتیجه نهایی مطالب فصل اول
۲۳۹	فصل سوم: بررسی سایر ادله و نظریه مختار
۲۴۱	۱. نظریه مختار: طهارت مرتد تائب
۲۴۱	۲. نظریه تفصیل میان مرد و زن
۲۴۸	رفع تعارض روایات ارتداد زن
۲۴۸	راه حل اول: تخصیص
۲۴۸	راه حل دوم: تمکیک در حجیت
۲۵۰	نتیجه
۲۵۰	۳. نظریه تفصیل میان منشاء ارتداد
۲۶۱	نتیجه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه

مسئله ارتداد از دین سابقه‌ای طولانی دارد؛ یکی از معروفترین نمونه‌های آن در قرآن کریم بیان شده است: «وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ» (سوره بقره آیه ۵۴) با توجه به این آیه شریفه قوم موسی گوساله پرست شده بودند و مجازات ارتداد گوساله پرستان نیز اعدام بوده است (فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ). اصل مسئله ارتداد در زمان رسول مکرم اسلام ﷺ نیز مطرح بوده است که دلیل واضح بر این مطلب وجود برخی آیات دال بر آن است: «... وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فِيمْتٌ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ» (سوره بقره آیه ۲۱۷) با توجه به این آیه شریفه کفار همواره تلاش می‌کنند مسلمانان را از دین خود برگردانند و مرتد کنند و اگر مسلمانی مرتد شود و توبه نکند اعمال نیکش نابود خواهد شد و اهل دوزخ می‌گردد. بنابراین مسئله ارتداد از همان ابتدای صدر اسلام نیز

به عنوان یک مسئله مهم مطرح بوده و آثار آن نیز در قرآن کریم مورد اشاره قرار گرفته است. البته بنابر گزارش برخی منابع تاریخی، تحقق خارجی ارتداد نیز در زمان رسول اسلام ﷺ وجود داشته است مانند ارتداد (عبد الله بن سعد ابی السرح) که کاتب وحی بود و قبل از فتح مکه مسلمان شده بود؛ وی بعد از مدتی مشرک شد و به سمت کفار قریش در مکه فرار کرد؛ بعد از فتح مکه پیامبر اسلام ﷺ دستور اعدام او را صادر نمود لکن وی به دست عثمان بن عفان که برادر رضاعی اش بود مخفی شد.^۱ موارد دیگری از این قبیل گزارشات تاریخی وجود دارد که در کتب تاریخی بیان شده است اما آنچه که قابل تأمل است وجود استعداد (ارتداد گروهی) در میان مسلمین حتی در زمان رسول اسلام ﷺ است؛ به عنوان نمونه در زمان جنگ احد که شایعه کشته شدن پیامبر اسلام در میان مسلمانان پخش شد عده ای از مسلمانان در مورد حقانیت پیامبر اسلام به تردید افتادند تا جایی که حتی تمایل به کنار گذاشتن دین اسلام در آنها به وجود آمد؛ این مطلب را از آیه ۱۴۴ سوره آل عمران به خوبی می توان دریافت: «وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ

۱. الاستيعاب في معرفة الأصحاب، أبو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر (م ۴۶۳)، تحقيق علي محمد البجاوي، بيروت، دار الجليل، ط الأولى، ۱۴۱۲/۱۹۹۲، ج ۳، ص: ۹۱۸.

عَلَى عَقَبِيهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ». بنابراین همانگونه که در میان امت موسی بعد از رفتن او به کوه طور (اتداد گروهی) به صورت گسترده ای رخ داد استعداد وقوع چنین فاجعه ای در میان اصحاب پیامبر نیز به صورت گسترده وجود داشته است. البته تحقق واقعی آن بعد از رحلت رسول اسلام و در قضیه خلافت پیامبر اسلام به خوبی رخ نمود. در واقع بخش قابل ملاحظه ای از مسلمانان در مورد یکی از ارکان مهم اسلام که ولایت و امارت علی علیه السلام بود دچار ارتداد شدند و دستورات مکرر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در این مورد را نادیده گرفتند؛ برخی روایات حاکی از این است که در میان امت اسلام بعد از رحلت پیامبر اسلام ارتداد بزرگی رخ داده است: «عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُثَنَّى بْنِ الْوَلِيدِ الْحَنَاطِ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ مُعَاوِيَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: أَزْتَدَ النَّاسُ بَعْدَ النَّبِيِّ صِ إِلَّا ثَلَاثَةً...»^۱

اگر چه این تطابق ارتداد نسبت به مسلمانانی که قرنهاست سنی هستند صادق نباشد اما قطعاً نسبت به مسلمانان صدر اسلام که از سفارشات پیامبر

۱. الاختصاص، مفید، محمد بن محمد (م ۴۱۳ ق)، تحقیق غفاری، علی اکبر و محرمی زرنندی، محمود، ایران، قم، المؤتمر العالمی لالقیة الشیخ المفید، چاپ اول، ۱۴۱۳ ق، ص ۶

در این مورد اطلاع کامل داشتند و با این حال آنرا زیر پا گذاشتند صادق بوده است:

«... نعم من كان منهم في صدر الإسلام، وسمع النبي (صلى الله عليه و آله) يدعو إلى زعامة علي عليه السلام و أهل بيته، و إلى إمامتهم و متابعة الناس لهم، و علموا بذلك و أنكروه كانوا كفرة فجرة. و من هنا ورد: في الأخبار أنه ارتد الناس بعد رسول الله صلى الله عليه و آله إلا ثلاث أو أربع. و لكن مع ذلك كان يعامل معهم معاملة الطهارة و الإسلام، للاضطرار و التقية^۱. ارتداد با نگاه درون دینی دارای احکام ویژه خود است که اجرای این احکام احیانا در عصر حاضر و با شرایط مدرن موجود می تواند تنش ها و تعارضاتی را در جوامع به وجود آورد به عنوان مثال حتی فارغ از وجود قانون آزادی عقاید در اعلامیه حقوق بشر، اگر مسلمانان به عنوان یک اقلیت مذهبی در کشوری زندگی کنند که آزادی ادیان و عقاید در قانون اساسی آن کشور لحاظ شده است ممکن است اجرای قانون اعدام نسبت به مرتد از دین امری غیر قانونی تلقی شود. در واقع قانون درون دینی اسلام با قانون برون دینی در اینجا تعارض می کند و طبیعتا چون این تعارض از

۱. فقه الشيعة - كتاب الطهارة، موسوی خویی، سید ابو القاسم (م ۱۴۱۳ هـ ق)، تعداد جلد: ۶، مؤسسه آفاق، چاپ سوم، ۱۴۱۸ هـ ق، قم - ایران، ج ۳، ص: ۱۵۵

باب تعارض ادله شرعی نیست آنچه تکوینا در بر کرسی نشستن یکی از اطراف تعارض دخالت مستقیم دارد وجود قدرت بیشتر یکی از طرفین متخاصم است. اما برخی از احکام ارتداد کاملاً قانون درون دینی تلقی می‌شود و قانون‌های برون دینی مانند قوانین حقوق بشری غربی یا قوانین اساسی کشورها نسبت به آن ساکت است؛ بنابراین اجرای آن برای اهل اسلام قابلیت دارد و تعارض حادی با چنین قوانینی به وجود نمی‌آورد. از جمله آن احکام طهارت و نجاست است که تعریفی کاملاً درون دینی دارد و عوارض خارجی آن نیز به نحوی است که نسبت به عوارض سایر احکام ارتداد مانند جدایی از همسر و اعدام، سهل الوصول تر است بنابراین احکام ثانوی مانند وجود اضطرار یا عدم قدرت در اجرای آن کمتر مطرح می‌شود و لذا دانستن احکام طهارت و نجاست نسبت به مرتد به خصوص بعد از انجام توبه اهمیت ویژه‌ای پیدا خواهد کرد زیرا مشکل تعارض با سایر قوانین بشری یا اضطرار و عدم قدرت و امثال این موارد در مورد آن کمتر به وجود می‌آید و تعریف و تعیین تکلیف آن نیز غالباً امری درون دینی می‌باشد. اصل حکم به نجاست کفار در میان فتاویٰ فقها نیز به صورت واحد نیست زیرا مصادیق کافر در عالم خارج مختلف است و فتاویٰ فقها در مورد کفار اهل کتاب با سایر کفار تفاوت می‌کند. در حال حاضر اکثریت

کفار در دنیا اهل کتاب هستند یعنی مسیحی یا یهودی و عده کمتری نیز از پیرو سایر ادیان الهی هستند؛ البته بخشی از مردم دنیا نیز به واقع کافر و منکر خداوند هستند یا اینکه پیرو ادیان دست ساز بشری می‌باشند که نسبت به کفار اهل کتاب در اقلیت قرار دارند. در این میان، عده ای از مصادیق کفار دارای سابقه مسلمانی هستند؛ یعنی قبلاً مسلمان بوده اند و سپس به حکم فقهی اسلامی کافر تلقی شده اند. مصادیق این گونه از کفار در عصر حاضر که شبهات مذهبی و شبکه‌های مجازی به وفور در دسترس همگان قرار دارد به راحتی قابل شناسایی هستند. احمد کسروی و سلمان رشدی از مصادیق معروف و شناخته شده ای هستند که محکوم به ارتداد شدند و در معرض اجرای احکام ارتداد قرار گرفتند. مسئله مهمی که در مورد مرتدین مطرح می‌شود این است که آیا امکان توبه برای ایشان وجود دارد و به عبارت دیگر آیا توبه‌ی ایشان پذیرفته می‌شود یا نه و اگر پذیرفته شد آیا احکامی که برای ایشان وجود دارد مانند سایر مسلمانان است یا خیر؟ همانگونه که بیان شد احکام طهارت و نجاست در مورد مرتد به خصوص بعد از توبه، از مباحث مهم و مبتلاهی است که قابلیت اجرای آن نسبت به سایر احکام ارتداد معونه کمتری دارد و مطالب مطرح شده در این کتاب نیز متمرکز بر این است که اگر مسلمانی مرتد شد و مجدد مسلمان

شد آیا همچنان حکم نجاست کفار در مورد او برقرار است یا خیر؟ ممکن است پاسخ این سوال در ابتدا آسان به نظر برسد زیرا به تصریح برخی آیات قرآن کریم خداوند توبه بندگان را می‌پذیرد و کسی نباید از بخشش خداوند مایوس شود: «قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ» (سوره زمر آیه ۵۳) اما اشکال از جایی شروع می‌شود که به جدایی بحث آمرزش خداوند و بحث اجرای احکام توجه لازم صورت پذیرد. زیرا ممکن است مرتدی توبه کند و مورد بخشش نیز واقع شود لکن توبه او لزوماً به معنای عدم اجرای احکام شرعی مانند حکم اعدام وی نخواهد بود. این مشکل علمی از جایی بیشتر خود نمایی می‌کند که در برخی روایات نیز توبه مرتد مردود شناخته شده است: «ابنُ محبوبٍ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ رَزِينٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام عَنِ الْمُرْتَدِّ فَقَالَ مَنْ رَغِبَ عَنِ دِينِ الْإِسْلَامِ وَكَفَرَ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ ص بَعْدَ إِسْلَامِهِ فَلَا تَوْبَةَ لَهُ وَقَدْ وَجِبَ قَتْلُهُ وَبَانَتِ امْرَأَتُهُ مِنْهُ فَلْيُقْسَمْ مَا تَرَكَ عَلَىٰ وُلْدِهِ»^۱.

ممکن است اجرای حکم اعدام و جدایی مال و همسر نیاز به طی کردن

۱. کلینی، ابو جعفر، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامية)، ۸ جلد، دار الکتب الإسلامية، تهران - ایران، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ هـ، ج ۷، ص: ۱۵۳

مراحل قضایی و اثبات در محکمه و حکم شارع و امثال این موانع باشد اما اجرای حکم طهارت و نجاست در مورد چنین شخصی این موانع را ندارد و به همین دلیل روشن شدن حکم آن از نظر سهولت نسبی اجرای آن اهمیت ویژه ای دارد. اگر شخصی در اثر عواملی مرتد شد و سپس توبه کرد عدم پذیرش توبه او دقیقاً به چه معناست؟ زیرا اگر توبه به معنای ندامت از راه گذشته و بازگشت باشد توبه امری تکوینی خواهد بود و چگونه امری که تکویناً محقق شده توسط شارع محقق نشده معرفی می‌شود؟ وانگهی اگر توبه چنین شخصی محقق نبود آیا عدم تحقق توبه اش باعث می‌شود همچنان نجس محسوب شود به نحوی که حق ورود به مسجد را نداشته باشد و اگر دست مرطوب به او خورد لازم باشد تطهیر شود یا اینکه عدم پذیرش توبه او معنای خاصی دارد؟ مجموع ادله کتاب و سنت و عقل چه قضاوتی در مورد چنین شخصی خواهد داشت؟ این مبحث نیاز به بیان مقدماتی دارد که در ضمن آن مفاهیم کلی مانند معنای مرتد و احکام مختلفی که در مورد مرتد وجود دارد به نحو اجمال مورد اشاره قرار می‌گیرد و به تدریج اصل مسئله مورد نظر رونمایی می‌گردد؛ ترتیب مباحث کتاب حاضر نیز به همین نحو خواهد بود؛ بنابراین مطالب کتاب حاضر بعد از بیان مباحث مقدماتی و تبیین برخی مفاهیم، متمرکز بر همین این مسئله خواهد بود که مرتد بعد از انجام توبه طاهر است یا نجس؟